»Myten» om Magna charta

I DEN KLASSISKA franska encyklopedin förklaras Magna charta — den samling försäkringar som konung Johan utan land avgav till sina länsherrar år 1215 på Runnymedes äng — vara "grundvalen för det engelska folkets rätt och frihet". Liknande påståenden återfinns i encyklopedier och handböcker fram till omkring år 1900. Då den svenske statsrättsprofessorn Reuterskiöld ville betona betydelsen av rättighetsdeklarationen i vår berömda paragraf 16 kallade han den "vår regeringsforms Magna charta", och den beteckningen ansåg av många visa en överdriven artighet mot de svenska grundlagsstiftarna. Varje gymnasist lärde sig att "det stora frihetsbrevet" var ett centralt aktstycke i utvecklingen mot individuell rättssäkerhet och fasta regler om förhållandet mellan överhet och undersåtar.

Denna uppfattning var härskande under mer än två århundraden och hade en nyckelställning i både statsvetenskaplig och politisk diskussion. Under striden med Stuartarna i början av 1600-talet drog domaren Coke fram Magna charta som ett stöd mot monarkernas anspråk. Sedermera blev aktstycket ett vapen för alla de engelsmän som bekämpade kungligt envälde och verkade för maktfördelning och garantier för den enskildes frihet. Med konstitutionalismens och rättsstatens totala seger i England upphöjdes Magna charta till inspirationskällan och symbolen framför andra. Historikern Mackintosh fastslog blott en erkänd sanning då han år 1830 skrev: "att ha framburit den, att ha upprätthållit och utvecklat den är Englands odödliga anspråk på mänsklighetens aktning". Bacon och Shakespeare, Milton och Newton hade icke gjort insatser av sådant värde; för övrigt kunde de ha höjt sig "till sin verksamhets fulla kraft blott i det land där den anda härskade som det stora frihetsbrevet ingivit deras förfäder".

I början av 1900-talet slog en ny ståndpunkt igenom. Magna charta var, såsom Nordisk Familjebok uttryckte det år 1930, "ett feodalt privilegiebrev, en av de många konungsförsäkringar genom vilka aristokratin under medeltiden till sin fördel utnyttjade den germanska uppfattningen om konungamaktens begränsning. Några allmänna frihetsprinciper proklameras ej i Magna charta". Tidigare hade, sades det, urkunden tillerkänts den största betydelse såsom "den engelska frihetens börsten"; "från denna sentimentala överskattning är Magna charta nu av den moderna forskningen befriad".

Den omvärdering som uttryckts i dessa rader hade småningom framdrivits av franska och engelska forskare. Som frihetsbrev var Magna charta en legend; urkunden var tvärtom "feodal" och "reaktionär". I den andan skrev engelsmannen Edward Jenks år 1904 en berömd uppsats, "Myten om Magna charta". Med mera moderation, men också med ojämförligt större vetenskaplig apparat utvecklades liknande tankegångar av William McKechnie i ett stort arbete om Magna charta följande år (presenterat för svensk publik i Nordisk Tidskrift år 1915 av Sam Clason). Hans slutsats blev att Magna chartas värde till stor del var av moralisk och känslomässig art. Den hade tjänat "som lösenord för senare generationer, som fana, som samlingspunkt, som stimulans för fantasin". Det intryck McKechnies framställning ger är att det är de oriktiga, illusoriska och romantiska föreställningarna om Magna charta som främst haft betydelse och värde; myten har varit det väsentliga.

Nu tycks historieskrivningen vara på väg till en ny omsvängning. I Harvard Law Review 1947 har Max Radin — professor i Berkeley och en av USA:s främsta statsrättsexperter — skrivit en uppsats med samma titel som Jenks arbete av år 1904 (Myten om Magna charta), men med en inträngande kritik av Jenks och McKechnies slutsatser. Hans uppfattning godtas och utvecklas av den amerikanske statsrättsauktoriteten framför andra, Edward Corwin, i dennes senaste lysande arbete ("Liberty against Government"). Magna charta var, säger dessa forskare, i stort sett så grundläggande för engelsk rättsutveckling som man påstod före nedvärderingsförsöken för några årtionden sedan. Den moderna historieforskningens benägenhet att krossa gamla idoler har denna gång slagit misteget: det är en realitet den vågat angripa.

Vad gäller striden och hur förs bevisningen? Blott ett par huvudpunkter kan här beröras.

Den från debattens synpunkt viktigaste bestämmelsen i Magna charta återfinns i artikel 29: "Ingen fri man skall gripas eller fängslas eller berövas sin egendom eller landsförvisas eller på annat sätt skadas ... annat än efter laga dom av hans likar och efter landets lag." Man jämförde vår regeringsforms paragraf 16: "Konungen bör ... ingen fördärva eller fördärvas låta, till liv, ära, personlig frihet och välfärd, utan han lagligen förvunnen och dömd är, och ingen avhända eller avhända låta något gods, löst eller fast, utan rannsakning och dom ..."

Den första frågan är vad orden "ingen fri man" (nullus liber) betyder. Enligt den negativa uppfattningen om Magna charta avses härmed blott de länsherrar som hela urkunden närmast gällde. Radin anser sig kunna visa att i vissa artiklar ordet "fri man" tvärtom måste gälla alla utom trälarna och drar slutsatsen att så är fallet även i denna artikel; genom påverkan av ledande kyrkomän har sannolikt den frihetsprincip det här är fråga om kommit att omfatta även andra än de upproriska baronerna. Säkert synes vara — och detta är än viktigare — att man kort efter urkundens tillkomst, redan år 1225, utgick från att den avsåg alla fria män och att denna tolkning under den följande tiden ansågs ostridig.

Den andra frågan kan anknytas till orden "landets lag". I dessa ord har man funnit en antydan om att vissa rättsgrundsatser, närmast av processuell natur, ansågs giltiga oberoende av konungens (eller över huvud av överhetens) vilja, och själva Magna charta har räknats till dessa helgade författningar. På denna punkt har meningsbrytningarna till stor del koncentrerats kring spörsmålet, om Magna charta tillerkändes betydelse av jurister och domare under tiden efter dess tillkomst. Den negativa skolan har här ställt sig skeptisk: i sin extrema form hävdar den att Coke på 1600-talet drog fram Magna charta ur en glömska som varat ända från 1300- eller åtminstone 1400-talet. Radin synes med framgång hävda dels att Magna charta under århundraden tillerkändes utomordentlig vikt, dels och framför allt att den länge ansågs stå över alla andra bestämmelser som ett slags grundlag. Att chartan i slutet av medeltiden inte så ofta åberopades måste, skriver Corwin, beror på att den då redan blivit en del av sedvanerätten. Visserligen lyckades Henrik VIII att införa ett faktiskt envälde, men att det aldrig uppfattades som lagligt beror, enligt Radin, icke väsentligen på Magna chartas auktoritet.

Den vetenskapliga debatten omfattar även egenartade detaljfrågor. Som ett bevis på att Magna charta några årtionden före Cokes framträdande var totalt bortglömd anför McKechnie att Shakespeare inte nämnde den i sitt skådespel om Johan utan land. Radin söker visa att Shakespeare måste ha känt till den, men att chartan likaväl som en rad andra bestämmelser i Johans liv inte fann någon plats i dramat.

Resultatet av de senaste forskningarna synes vara att hela problemet om Magna charta såsom myt eller realitet upplöses. Det var naturligt att tala om en myt då man antog att urkunden fått sin väsentliga betydelse som allmän frihetsgaranti först i händerna på Stuartarnas motståndare. Om däremot urkunden nära nog omedelbart uppfattades som en dylik garanti är det — oberoende av om den tolkades rätt eller inte — orimligt att tala om myt. Sålunda står sig dock den negativa uppfattningen som en rad engelska historiker och statsvetenskapsmän under 1800-talet i liberalt och patriotiskt nit överdrivit urkundens betydelse.

Varför har amerikanska statsrättslärda så stort intresse för Magna charta? Det perspektiv som öppnas med denna fråga är det mest intressanta av alla. Till stor del genom den engelska diskussionen kring Magna charta fick den amerikanska doktrinen uppslag som blev avgörande för amerikansk författningsutveckling. Principen om att vissa regler om den enskildes frihet står över lagstiftningen och att dessa regler måste tolkas av oberoende domare samt att dessa domare har rätt att underkänna lagstiftarens beslut, om de strider mot fundamentalregelerna, blev på detta sätt en förmaten i amerikansk juridik och politik. Och den "landets lag" varom Magna charta talade förvandlades i USA till "due process of law", den grundsats om "rättfärdighet och rimlighet" i lagstiftningen som är den viktigaste utgångspunkten för de amerikanska domstolarnas lagprövning och därmed nyckelordet i amerikansk statsrätt. Det är därför knappast någon överdrift att säga att Magna charta av år 1215 först under 1800-talet i USA kom att tillämpas i sina yttersta konsekvenser.

Herbert Tingsten

Berlingske Tidende 1749-1849

UNDER STOR tillslutning ej blott från dansk sida, utan från hela Skandinavien firade för några månader sedan Berlingske Tidende i Köpenhamn sitt 200-årsjubileum med stor glans och festivitas. Den till jubileet planerade festskriften *Berlingske Tidende gennem to hundrede Aar 1749—1949*, författad av *T. Vogel-Jørgensen*, hade ej hunnit bli fullt färdig. Annu så länge föreligger endast första bandet, behandlande tiden 1749—1849, och tredje bandets första del med avskrifter av originaldokument, källhänvisningar och noter till första bandet.

Första numret av Berlingske Tidende, som vid starten kallades Kiøbenhavnske Danske Post-Tidender.

Genom omfattande arkivforskningar och framför allt genom en säkerligen mycket tidskrävande läsning av tidningarna själva har författaren här lyckats teckna en klar och fullständig bild av Berlingske Tidendes öden under dess 100 första år. Dess ställning i Danmark i förhållande till övriga samtida tidningar är även utmärkt tecknad, men dess plats i den stora europeiska tidningsfamiljen har författaren tyvärr ej klarlagt. Förklaringen till denna underlåtenhet måste dock säkerligen vara de oöverstigliga svårigheter Vogel-Jörgensen hade att kämpa mot i form av stängda eller delvis evakuerade bibliotek under de världskrigsår då boken skrevs.

Ernst Henrich Berling, tidningens grundare, var född i Lauenburg i Tyskland den 22 mars 1708. Utbildad till konstförvant kom han 23-årig till Köpenhamn, där han först arbetade hos boktryckare J. J. Höpffner innan han upprättade ett eget boktryckeri och stilgjuteri. Under tiden hos Höpffner åktade han dennes styvdotter. Trots sitt tyska ursprung blev Berling snart en "god Deneker" och bidrog verksamt att dämma upp den tyska kulturströmm som vällde in över Danmarks gräns genom att utge franska och engelska arbeten i dansk översättning. Sålunda tryckte och förlade han tre av Molières skådespel och Defoes "Robinson Crusoe". Under många år och fram till sin död tryckte han ett flertal arbeten för Holberg, och Vogel-Jörgensen har funnit hittills okänt källmaterial som klart tillbakavisar beskyllningen att Berlings upplaga av Holbergs "Moralske Tanker" skulle vara ett tjuvtryck.

Men Ernst Henrich Berling nöjde sig ej med sina framgångar som boktryckare, utgivare och stilgjutare. Under en följd av år kämpade han för att få rätt att utge en tidning, och äntligen, efter sju års möda, lyckades han förvärva privilegiet på den av boktryckarkarnkan Wieland utgivna Kiöbenhavns Extraordin: Relation. Vad Berling åstadkommit inom andra områden bleknar fullständigt inför hans gärning som tidningsutgivare. Han blev den danska pressens nydanare såväl journalistiskt som tekniskt. Hans tidning, som under namnet Kiöbenhavnske Danske Post-Tidender utkom med sitt första nummer den 3 januari 1749, trycktes med nygjutna, klara typer på gott papper.

"Ett dubbelt genombrott"

Arbetardikt av ett nytt slag

STIG SJÖDIN

Sotfragment

"En av de mest glädjande överraskningarna på länge i vår litteratur. Den innebär ett dubbelt genombrott, först och främst för författaren ... men i ej mindre grad för en ny realism i svensk poesi.

Stig Sjödin segrar,

och han vänder kanske också ett nytt blad.

4:25

Ragnar Bengtsson i AB

BONNIERS

Olle Svensson

OND VANDRING

Författaren Gert Miller har en lätt uppgående med den kvinna han älskar, och när hon, sedan störst samman med en skum individ som utnyttjar och halvt förför i somliga, säkar han ur balans och fly från alltihop. Den onda vandring som är denna egendomliga och tankeväckande romans kärn- är emellertid inte hans- e flyrt undan verklighetens krav också att sökandet efter något annat, efter sanning-n ell- i livets mening.

Häft. 8:50 Inb. 10:75

LT:s FÖRLAG

Vilket "ansikte"

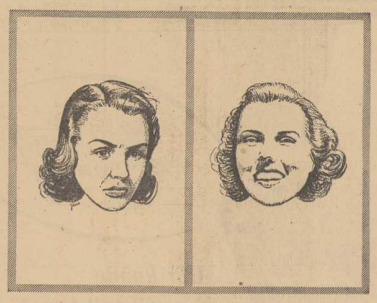

visar hustrun i livförsäkringsfrågan?

Om en hustru räknar ut vad barnens uppfostran allt som allt kostar fram till studentexamen, blir hon nog rätt förbluffad. Beräkningar har nämligen visat att det ofta rör sig om 20—30.000 kr. för varje barn! Om hon därtill lägger det belopp hon själv anser sig behöva under samma tid, inser hon snart vad mannens ekonomiska försörjaransvar betyder. Vad skulle hända om hela denna försörjningsbörda genom makens bortgång måste läggas över enbart på hustrun? Hur stort "reservkapital" — d.v.s. hur stort livförsäkringskapital måste då finnas för att hon skulle kunna klara familjens fortsatta existens. Genom en utredning av familjens aktuella livförsäkringsbehov kan Svenska Lif ge Er det rätta svaret. Och inte visar väl en hustru ett dystert ansikte om maken anser sig behöva höja sin livförsäkring så att den motsvarar hans familjeansvar i dagens läge ... även om det innebär personliga uppoffringar. Säkert skulle hon i stället bli glad över mannens omtanke för henne och barnen.

I Svenska Lif är varje försäkringstagare delägare i bolaget. All vinst går till försäkringstagarna själva. Ytterligare förmåner kan Ni läsa om i vår broschyr "Val, Vinst, Villkor". Rekvirera den i dag genom nedanstående kupong.

SVENSKA LIF

SVENSKA LIFFÖRSÄKRINGSBOLAGET · STOCKHOLM · TELEFON 22 97 60

Till Svenska Liffösäkringsbolaget, Norrmalmstorg 16, Stockholm. Var god sänd mig Er upplysningsbroschyr "Val, Vinst, Villkor".

Namn: .....

Titel: .....

Adress: .....

Postadress: .....

(Porto: 10-öres frimärke på öppet kuvert).

Ombud antagas

"Er ansökan tilltalar mig mycket..."

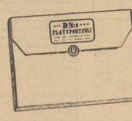

DN:s platsportfölj innehåller:

5 st. D. N:s standardblanketter för platsansökningar föreedda med hälsning och plats för personliga data, meritförteckning och referenser. Allt blir översktligt och trevligt uppställt. Just så som arbetsgivaren vill ha det.

15 st. blanketter för betygsavskrifter i samma format.

Linjepapper för handskrift om Ni vill skriva formulären för hand.

5 st. specialkuvert. I kuvertets nedre vänstra hörn är tryckt "Innehåller platsansökan".

Handbok för platssökande. Hur skall man läsa annonser? Hur skriver man ansökan? Vilka handlingar skall bifogas? Detta och mycket annat ger handboken svar på.

Kommer Er tilltänkta arbetsgivare att säga detsamma om Er ansökan? Det är den första kontakt med honom Ni har, se till att det inte blir den sista! Det intryck Ni gör genom Er platsansökan kan vara avgörande för hela Er framtid. Edra kvalifikationer för den plats Ni söker är naturligtvis avgörande. Men inte mindre viktigt är att de presenteras på ett tilltalande sätt.

DN:s platsportfölj hjälper Er att nå målet. Den innehåller allt Ni behöver för att kunna åstadkomma en tilltalande platsansökan.

Platsportföljen säljes hos alla välsorterade bok- och pappershandlare samt i DN:s filialkontor i Stockholm (Tegelbacken, Stureplan, Götgat. 41, S:t Eriksplan)

Den kostar ..... Kr. 2:65

Återförsäljare kan rekvirera platsportföljen från AB Hasse W. Tullberg, Stockholm.

DAGENS NYHETERS platsportfölj

är gjord för Er som vill framåt!

© Tingstensamlingen Publicerad med tillåtelse av Dagens Nyheter AB.